

MAGDALENA TYPA

Szkoła Główna Handlowa, Warszawa, Polska • Warsaw School of Economics, Poland

Specjalna strefa ekonomiczna jako biegun wzrostu (ujęcie teoretyczne)

Special Economic Zone as a Growth Pole (Theoretical Approach)

Streszczenie: Z uwagi na to, że specjalne strefy ekonomiczne (SSE) działają w Polsce od 20 lat, to zasadne jest ustalenie, czy mogą one tworzyć układy przestrzenne, które przekształcają się w bieguny wzrostu regionalnego. Dlatego celem artykułu jest wyjaśnienie w świetle teorii rozwoju lokalnego, regionalnego, prawidłowości dotyczących powstawania biegunów wzrostu w oparciu o specjalne strefy ekonomiczne wraz ze wskazaniem skutków ich funkcjonowania z punktu widzenia zagospodarowania przestrzeni ekonomicznej. Jako metodę badawczą zastosowano studia literatury przedmiotu. W wyniku przeprowadzonej analizy ustalono, że strefa ekonomiczna może być przyczynkiem do powstania układów przestrzennych wskutek napływu inwestorów zainteresowanych maksymalizacją korzyści zewnętrznych z lokalizacji w sąsiedztwie innych przedsiębiorstw. W krótkim terminie w miejscu powstania strefy wzrost gospodarczy jest zdynamizowany wskutek działania mechanizmów mnożnikowych. W dłuższym okresie, w konsekwencji powiązań tworzonych z podmiotami spoza strefy, efekty te są rozprzestrzeniane i prowadzą do rozwoju w skali regionalnej.

Abstract: Due to the fact that the SEZs have been operating in Poland for 20 years, it is reasonable to determine, in line with the local and regional development theories, whether they can create new spatial structure, which in the long-term converts into the growth pole. Therefore, the purpose of this article is to determine the mechanisms of growth poles creation, to indicate the scope of the SEZs impact on the economic space. Literature studies are the basic research method for the analysis presented in the paper. Conclusion from the analysis are as follow. Economic zones are able to create new spatial structure as a result of the inflow of investors interested in maximizing the external benefits of location in the close vicinity of other companies. In the short term, the economic growth is boosted at local level due to the multiplier effects. In the long run, the effects are spread among the region due to the links created with entities outside the zone.

Słowa kluczowe: bieguny wzrostu; rozwój lokalny; rozwój regionalny; specjalne strefy ekonomiczne

Keywords: growth poles; local development; regional development; special economic zones

Otrzymano: 14 stycznia 2016

Received: 14 January 2016

Zaakceptowano: 26 czerwca 2016

Accepted: 26 June 2016

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Typa, M. (2016). Specjalna strefa ekonomiczna jako biegun wzrostu (ujęcie teoretyczne). *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 30(2), 23–37.

WSTĘP

Przedsiębiorstwo nie jest wyizolowaną jednostką, tylko stanowi element przestrzeni ekonomicznej. Z uwagi na powiązania, jakie podmioty gospodarcze tworzą z otoczeniem, są one jednym z podstawowych czynników rozwoju gospodarczego regionu. Wpływ firm na struktury przestrzenne układów regionalnych dokonuje się wskutek inwestycji, które mogą prowadzić do utrwalania lub przeobrażania struktur przestrzennych regionu (Domański, 2008; Ziolo, 2011).

Z uwagi na źródło pochodzenia podmiotów inwestujących w regionie możemy rozpatrywać inwestycje w podziale na inwestorów zewnętrznych (tj. pochodzących spoza regionu/gminy) lub inwestycje podmiotów lokalnych (czyli inwestujących w miejscu siedziby). Decyzja o wyborze lokalizacji jest jedną z podstawowych decyzji strategicznych w przedsiębiorstwie i jest podejmowana w oparciu o kryterium maksymalizacji zysku lub obniżania kosztów działalności.

Przy analizie decyzji lokalizacyjnych z punktu widzenia inwestorów zagranicznych pojawia się pytanie o czynniki lokalizacji inwestycji, które przesądzają o wyborze miejsca prowadzenia działalności gospodarczej. Z kolei analiza rozmieszczenia przedsiębiorstw rodzimych prowokuje pytanie, jakie czynniki wpływają na aktywność gospodarczą podmiotów lokalnych.

Obszary o mniejszych walorach lokalizacyjnych mogą generować wyższe koszty prowadzenia działalności gospodarczej i tym samym mają mniejsze szanse na napływ nowych inwestycji lub pobudzenie aktywności lokalnych podmiotów, co z kolei może wpłynąć negatywnie na poziom rozwoju gospodarczego regionu. Aby przeciwdziałać tej zależności, w myśl teorii rozwoju regionalnego od góry, zakłada się, że rozwój w regionie zostanie zapoczątkowany w wybranych, nielicznych dynamicznych sektorach i obszarach geograficznych, a następnie rozprzestrzeni się w sposób spontaniczny lub wymuszony na pozostałą część przestrzeni (regionu) (Perroux, 1950; Friedmann, 1956; Hirschman, 1958; Myrdal, 1957).

Przykładem prowadzenia polityki rozwoju regionu w oparciu o koncepcję od góry w polskich realiach jest program specjalnych stref ekonomicznych (SSE). Jeśli wziąć pod uwagę blisko dwudziestoletni okres istnienia SSE, zasadne jest pytanie, czy strefy przyczyniają się do inwestycji przedsiębiorstw i pobudzają rozwój gospodarczy. Dlatego celem niniejszego artykułu jest określenie prawidłowości dotyczących przestrzennego występowania biegunów wzrostu w oparciu o specjalne strefy ekonomiczne, a także mechanizmów kształtujących ich powstanie wraz z określeniem skutków ich funkcjonowania z punktu widzenia zagospodarowania przestrzeni ekonomicznej w świetle teorii rozwoju lokalnego, regionalnego i lokalizacji.

Poniższa analiza służy weryfikacji hipotezy, zgodnie z którą strefa ekonomiczna może pełnić funkcję bieguna wzrostu. Punktem wyjścia dla poniższych rozważań jest założenie, że SSE kształtują przestrzeń ekonomiczną, stanowią czynnik przekształceń strukturalnych i generują wzrost gospodarczy. Celem opracowania jest odpowiedź na pytania, czy i w jakich warunkach strefa ekonomiczna może wyzwolić wzrost gospodarczy w otoczeniu lokalnym i rozwój gospodarczy w otoczeniu regionalnym, a także jaki jest mechanizm tworzenia strefy ekonomicznej jako bieguna wzrostu. Jako metodę badawczą przyjęto studia literatury przedmiotu.

POJĘCIE I CEL FUNKCJONOWANIA STREF EKONOMICZNYCH

Pojęcie specjalnej strefy ekonomicznej jest niejednoznaczne i różnie definiowane oraz klasyfikowane w zależności od dyscypliny naukowej, która posługuje się tą kategorią. W ujęciu prawnym jest to część przestrzeni państwa, w granicach której – z uwagi na jej szczególne przeznaczenie – aktem prawnym zostaje wprowadzony specjalny, tj. odbiegający od obowiązującego na całym obszarze państwa, system norm prawnych mających umożliwić lub ułatwić realizację priorytetowych zadań i celów państwa na danym obszarze (Ofiarska, 2000). W ujęciu ekonomicznym jest to instrument polityki gospodarczej służący rozwojowi całego kraju poprzez wspieranie określonych regionów lub sektorów. Z kolei z punktu widzenia geografii ekonomicznej jest to element przestrzeni ekonomicznej, wpływający na kształtowanie walorów lokalizacyjnych.

Strefy ekonomiczne stały się przedmiotem zainteresowania m.in. ekonomistów, geografów, urbanistów. Wiodącymi problemami badań, które dotyczą SSE w Polsce są:

1. ocena ogólnych efektów działania stref ekonomicznych (Kryńska, 2000; Kozaczka, 2008; Pilarska, 2009; Czempas, 2013; Golik, Kątnik-Prokop, 2014),
2. ocena stref jako stymulanty rozwoju gospodarczego (Pastusiak, 2011; Ambroziak, 2009; Miłaszewicz, 2011; Wojtasik, 2010),
3. ocena efektywności stref jako narzędzi polityki rozwoju regionalnego (Kisiel, Lizińska, 2008; Kulikowska, 2010; Wiszczun, 2010; Kolczyński, 2010),
4. weryfikacja stref jako czynnika uruchamiającego przekształcenia strukturalne w otoczeniu ekonomicznym (Domański, Gwosdz, 2005; Przybyła, 2010),
5. analiza stref jako czynnika przyspieszającego napływ nowych inwestycji (Namyślak, 2004; Nazarczuk, Kisiel, 2013; Szczebiot-Knoblach, Lizińska, Kisiel, 2014),
6. ocena stref jako czynnika wpływającego na wzrost przedsiębiorczości (Krzemiński, 2009) lub czynnika przekształcającego rynek pracy (Cieślewicz, 2009; Zasępa, 2010) bądź kapitał ludzki (Liszkowska, 2010),
7. rozważania o przydatności stref jako narzędzia rozwoju lokalnego (Jarczewski, 2007; Wolski, 2010; Błachut, 2010),
8. szacowanie wpływu stref na finanse publiczne i (lub) efektywność pomocy publicznej (Chodakowska, 2010; Siudak, Wątorek, 2011; Kisiel, Lizińska, 2012; Lizińska, Marks-Bielska, 2013; Pastusiak, Keller 2014; Nazarczuk, 2012, Kubin, 2010).

W literaturze można znaleźć różne definicje, typologie i przykłady funkcjonowania stref ekonomicznych. Ze względu na używanie wielu nazw dla określenia obszarów terytorialnych, charakteryzujących się uprzywilejowanymi warunkami prowadzenia działalności gospodarczej, warto przytoczyć kilka definicji specjalnej strefy ekonomicznej:

1. teren przemysłowy, zwykle ogrodzony, o powierzchni od 10 do 300 ha, który specjalizuje się w produkcji na eksport oraz oferuje firmom warunki wolnego handlu i zliberalizowane przepisy prowadzenia działalności (The World Bank, 2008),
2. strefa przemysłowa o specjalnych zachętach do przyciągnięcia inwestycji zagranicznych, w których przywożone materiały przechodzą pewien stopień przetworzenia przed eksportem (Singa-Boyenge, 2007),

3. wydzielony obszar gospodarczy na terenie kraju o odmiennych warunkach prowadzenia działalności gospodarczej (Pastusiak, 2011),
4. alternatywne ramy prowadzenia polityki przez rząd w celu promowania realizacji jego założeń w odniesieniu do konkretnego obszaru geograficznego lub konkretnego przemysłu lub przedsiębiorstw o wspólnych cechach prowadzenia działalności gospodarczej (Haywood, 2004),
5. obszary określone przestrzennie, na terenie których prowadzenie działalności gospodarczej zwolnione jest z opłat fiskalnych takich jak cła i podatki, oraz może podlegać innym ulgowym przepisom formalnoprawnym i finansowym (Durski, 1998),
6. instrument polityki rządu, służący do restrukturyzacji i uaktywnienia gospodarczego wybranych regionów kraju, zwłaszcza tam, gdzie stosowanie innych instrumentów okazało się niewystarczające (Mokrzyc, 1998),
7. strefa gospodarcza, tworzona ze względu na szczególne interesy gospodarcze państwa, których ochrona wymaga uchylecia pewnych obciążeń publicznoprawnych i wprowadzenia przywilejów dla przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą na obszarze strefy (Lang, 1997).

Podsumowując wybrane SSE, należy wskazać, że z punktu widzenia rozwoju gospodarczego celem funkcjonowania stref jest napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych, zwiększenie powiązań gospodarki krajowej z zagranicą (promocja eksportu), transfer technologii, tworzenie nowych miejsc pracy i wzrost kwalifikacji pracowników, tworzenie dochodu poprzez wpływy do budżetu z tytułu opłat i podatków nieobjętych preferencjami.

Zatem w określonych warunkach SSE mogą stać się narzędziem polityki regionalnej, wpisując się w koncepcje rozwoju regionalnego od góry. U podwalin ten koncepcji znajduje się stwierdzenie, że wzrost w przestrzeni jest nie zrównoważony i dlatego należy koncentrować się na wybranych, kluczowych dziedzinach gospodarki lub obszarach. Prekursorami koncepcji rozwoju regionalnego od góry są A.O. Hirschmann, G. Myrdal i F. Peroux, którzy opracowali swoje teorie niezależnie od siebie w latach pięćdziesiątych XX wieku.

STREFA EKONOMICZNA A ŚRODOWISKO LOKALIZACYJNE

Odwołując się do klasycznego modelu lokalizacji działalności gospodarczej D. Smitha (1966), zauważmy, że SSE są formą subsydiowania inwestorów przeznaczoną do tego, aby skierować ich do miejsc, które w innym przypadku nie byłyby przedmiotem ich zainteresowania. Obszary takie położone są albo poza przestrzennymi granicami opłacalności produkcji, albo są postrzegane przez inwestorów jako mało atrakcyjne w porównaniu z lokalizacjami konkurencyjnymi.

Ponieważ działalność każdego przedsiębiorstwa wpływa na funkcjonowanie firm w jego otoczeniu, to w przypadku prowadzenia polityki rozwoju regionalnego w oparciu o program specjalnych stref ekonomicznych chodzi o to, aby powstanie lub rozwój działalności gospodarczej w strefie prowadziły do wzrostu dochodów i zatrudnienia w wielu innych przedsiębiorstwach, a także zwiększenia wpływów podatkowych do samorządów lokalnych.

J. Grzeszczak (1999) zwraca uwagę, że funkcją ośrodka wzrostu w rozwoju regionalnym jest zdolność do zapewnienia efektów rozprzestrzeniania. Efekty te występują na skutek włączania w gospodarkę rdzenia obszaru peryferii poprzez: 1) zwiększenie popytu na dobra i usługi wytwarzane w peryferiach; 2) inwestycje firm z rdzenia, spowodowane szukaniem nowych rynków i chęcią obniżenia kosztów; 3) dochodowe i zaopatrzeniowe efekty mnożnikowe. Efekty te występują także w mniej namacalnej formie, np. poprzez dyfuzję wzorców zachowań, stylów zarządzania.

Zdaniem B. Domańskiego (2001) wielkość efektów mnożnikowych zależy od rodzaju działalności gospodarczej oraz rozmiarów i cech przedsiębiorstwa. Poszczególne działalności (branże) oraz firmy różnią się też przestrzennym zasięgiem efektów mnożnikowych, w tym stopniem ich lokalnego domknięcia. Silniejsze lokalne efekty zaopatrzeniowe występują zazwyczaj w firmach dłużej działających w danym miejscu, przedsiębiorstwach z kapitałem rodzimym, w tym zwłaszcza mających w danym miejscu swą siedzibę. Słabsze efekty mnożnikowe są obserwowane w przypadku firm zagranicznych, zwłaszcza nowych fabryk, zorientowanych na rynki zagraniczne. Lokalne efekty mnożnikowe, powstające poprzez zlecenie usług, są zazwyczaj silniejsze niż efekty wynikające z zaopatrzenia produkcyjnego. Najbardziej lokalny charakter mają z natury rzeczy dochodowe efekty mnożnikowe, związane z miejscem zamieszkania pracowników. Ich wielkość ma ścisły związek z liczbą miejsc pracy oraz poziomem wynagrodzenia w firmach.

Znaczący wpływ na wielkość lokalnych efektów mnożnikowych mają ponadto cechy społeczne i gospodarcze samego obszaru. Przechwytywanie przez miasto i jego otoczenie takich efektów jest w niemałym stopniu wynikiem zdolności miejscowych firm do zaspokajania popytu, zgłaszanego przez przedsiębiorstwa działające w strefie. Uzależnione jest to od wielkości, poziomu rozwoju i struktury gospodarki lokalnej, aktywności miejscowych podmiotów gospodarczych, a częściowo także władz publicznych.

Po raz pierwszy o efektach mnożnikowych w kontekście SSE napisali B. Domański i K. Gwosdz (2005), podsumowując działalność SSE Euro-Park Mielec. Wyróżnili oni dwa podstawowe rodzaje efektów mnożnikowych. Pierwszy to efekty zaopatrzeniowe, które wynikają z dodatkowego popytu, tworzonego przez nowo powstałe lub rozwijające się przedsiębiorstwa, umożliwiające wzrost firm, będących dostawcami dóbr i usług. Drugi rodzaj to efekty dochodowe, które są skutkiem zwiększenia się siły nabywczej ludności poprzez wynagrodzenia pracowników, a tym samym przyczyniają się do rozwoju firm, zaspokajających potrzeby konsumpcyjne. W ten sposób rozwój jednych przedsiębiorstw, za pośrednictwem dodatkowego zapotrzebowania na produkty i usługi, „mnoży się” w postaci rozwoju innych podmiotów gospodarczych. Podmioty te z kolei same także stwarzają większy popyt, wywołując kolejny cykl efektów mnożnikowych.

Na występowanie efektów mnożnikowych z tytułu funkcjonowania SSE zwrócili uwagę również inni autorzy (Krzemiński, 2009; Kubin, 2010), głównie w kontekście zwiększania popytu na dobra konsumpcyjne wywołane zwiększeniem siły nabywczej ludności, powstawania niewielkich rodzinnych przedsiębiorstw handlowych poza strefą, rozwoju usług bytowych, zwiększenia popytu na usługi edukacyjne oraz kulturalne.

T. Kubin (2010) dodatkowo zwrócił uwagę, że te efekty mają także znaczenie dla budżetu centralnego, bo chociaż (z powodu przyznanych ulg podatkowych) wpływy podatkowe z tytułu działalności w SSE są mniejsze, to w końcowym rezultacie budżet może zyskać, np. dzięki większemu wpływom z podatków PIT od zatrudnionych, wpływom z podatków pośrednich dzięki większej konsumpcji czy też dzięki niższym wydatkom związanym z niższym poziomem bezrobocia.

STREFOWY BIEGUN WZROSTU JAKO ELEMENT PRZESTRZENI EKONOMICZNEJ

Konsekwencją rozwoju gospodarczego jest polaryzacja przestrzeni, która przejawia się występowaniem obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Cechą charakterystyczną obszarów wzrostu jest wysoki poziom przedsiębiorczości, wysoki poziom usług edukacyjnych, koncentracja działalności B&R oraz wysoki poziom innowacyjności i zagospodarowania infrastrukturalnego. Z kolei obszary stagnacji gospodarczej nie mają ww. cech. Początkowo koncepcje rozwoju regionalnego zwracały uwagę na konieczność wyrównywania różnic w poziomie zagospodarowania przestrzennego i dążenie do spójności ekonomicznej, terytorialnej i społecznej. Jednak autorzy koncepcji nowej polityki rozwoju endogenicznego (Molle, Cappellin, 1988) zwrócili uwagę na to, że „występowanie obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej nie musi oznaczać bariery dla procesu rozwoju. Bariery jest natomiast zbyt duża skala różnic między poziomem rozwoju tych obszarów oraz brak relacji między tymi obszarami, niezbędnych dla funkcjonowania takiego układu zgodnie z założeniami teorii polaryzacji. Przyjmując takie założenia w działaniach polityki regionalnej, może dojść do reorientacji celów z niwelowania różnic na rzecz uzyskiwania korzyści z występowania zróżnicowania, m.in. przy wykorzystaniu zasobów endogenicznych, terytorialnej koordynacji polityk oraz wprowadzenia systemu wieloszczeblowego zarządzania (multilevel governance)” (Churski, 2011: 11). Reorientacja działań polityki regionalnej w myśl nowej polityki rozwoju endogenicznego wynika z założenia, że polaryzacja rozwoju niesie za sobą zarówno efekty pozytywne, związane z poprawą warunków życia mieszkańców obszarów wzrostu, jak i negatywne, wynikające przykładowo z „wypłukiwania” przez te obszary czynników rozwoju z terenów stagnacji gospodarczej, co w konsekwencji prowadzi do ich trwałej recesji. Rozwój obszarów stagnacji warunkowany jest podejmowaniem działań interwencyjnych, które tworzą warunki do przyjmowania impulsów rozwojowych z regionów wzrostu. Działania w ramach polityki rozwoju powinny kształtować warunki do optymalnego wykorzystania zasobów endogenicznych i budowania relacji funkcjonalnych między obszarami wzrostu a obszarami stagnacji gospodarczej, czemu służy tworzenie m.in.: centrów innowacji, parków naukowych, parków technologicznych i agencji rozwoju technologii, regionów „uczących się”, gron działalności gospodarczych, sieci gospodarczych oraz regionalnych systemów innowacji.

W wymiarze przestrzennym biegun wzrostu może przyjąć formę sieci małych i średnich przedsiębiorstw zorganizowanych w lokalny/terytorialny system produkcyjny (Odrobina, 2010; Wojnicka, Tarkowski, Klimczak, 2005), klastrów, sieci gospodarczych, centrów innowacji (Churski, 2011).

Nieco odmienne podejście do terytorialnego modelu bieguna wzrostu zaproponowała E. Wojnicka-Sycz (2013), której zdaniem biegun wzrostu jest kumulacją czynników rozwojowych, takich jak: innowacyjne branże, branże wysokiej techniki i ich klastry, branże wzrostowe spoza powyższych, duże przedsiębiorstwa, parki przemysłowe, parki technologiczne, specjalne strefy ekonomiczne, powiązania pomiędzy liderem a otoczeniem, korzyści aglomeracji, polityka promująca rozprzestrzenianie się wiedzy i technologii, innowacje administracyjne, zasoby naturalne sprzyjające napływowi wiodących branż, kapitał ludzki.

Wnioski z analizy teorii wzrostu regionalnego i lokalnego pozwalają sformułować koncepcję strefowego bieguna wzrostu (SBW), czyli bieguna wzrostu, który powstał na bazie specjalnej strefy ekonomicznej. SBW to miejsce w przestrzeni ekonomicznej, które cechuje się nagromadzeniem pozytywnych czynników rozwojowych, wynikających z dostępności zasobów endogenicznych, dostosowaniem profilu inwestorów zewnętrznych do potencjału otoczenia lokalnego, adaptacyjnością otoczenia specjalnej strefy ekonomicznej do potrzeb inwestorów.

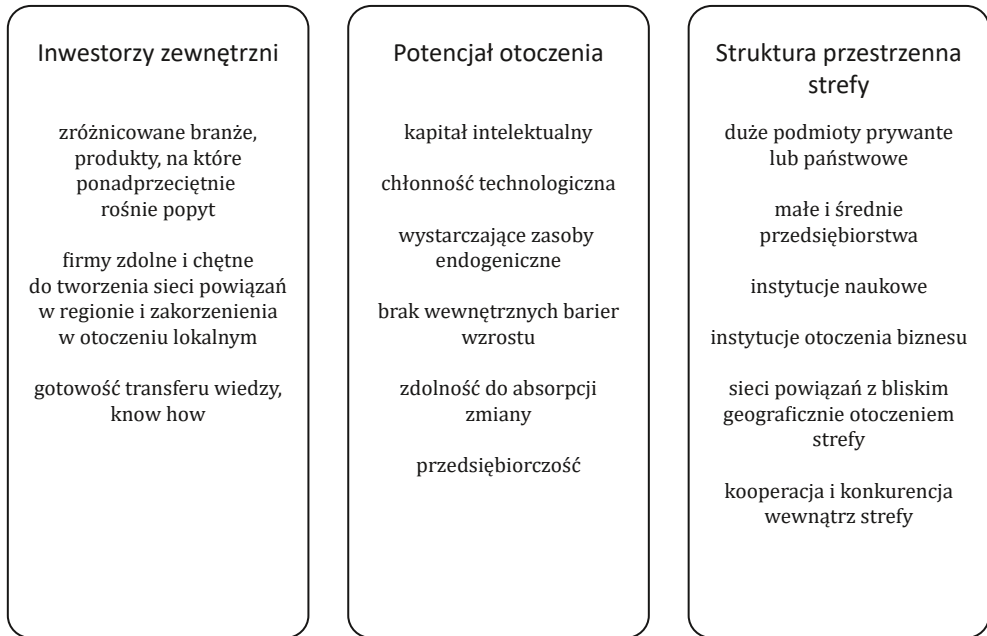
Istotą funkcjonowania SBW jest wywołanie lub przyspieszenie wzrostu gospodarczego miejsca, na terenie którego strefa została umieszczona, oraz rozprzestrzenienie tego wzrostu na otoczenie regionalne. Oddziaływanie SBW na otoczenie dokonuje się wskutek zagospodarowania lokalnych zasobów pracy, któremu może w pierwszym okresie działania SBW towarzyszyć efekt wypłukiwania, związany z drenażem czynników produkcji z otoczenia regionalnego. Warunkiem wywołania efektów rozprzestrzeniania jest stworzenie sieci powiązań kooperacyjnych z podmiotami położonymi poza strefą ekonomiczną oraz wywołanie dochodowych i zaopatrzeniowych efektów mnożnikowych. Z SBW mamy do czynienia wówczas, gdy efekty rozprzestrzeniania są silniejsze niż ewentualne efekty wymywania. Jeśli nie dojdzie do fazy rozwoju SBW, w którym efekty rozprzestrzeniania przeważają, możemy mówić o negatywnych skutkach działania SSE, a w niektórych przypadkach wręcz ukształtowaniu się antybiegunów wzrostu, czyli obszarów zorientowanych tylko na drenaż zasobów endogenicznych lub eksport korzyści z lokalizacji w SSE poza macierzysty region.

CZYNNIKI ROZWOJOWE DETERMINUJĄCE POWSTANIE SBW

Warunki, jakie powinny być spełnione, aby tworzenie uprzywilejowanych miejsc prowadzenia działalności gospodarczej na wybranych, ograniczonych terytorialnie obszarach, miało uzasadnienie ekonomiczne i skutkowało powstaniem SBW, można podzielić na związane z preferencjami wobec inwestorów zewnętrznych, potencjałem otoczenia lokalnego i regionalnego oraz docelową strukturą przestrzenną strefy.

Specjalna strefa ekonomiczna może stać się biegunem wzrostu, z którego rozwój rozprzestrzenia się na pozostały obszar regionu, pod warunkiem napływu do strefy napędowych, motorycznych gałęzi przemysłu, które charakteryzują się dużą innowacyjnością i dynamicznym rozwojem. Dynamiczny rozwój preferowanych sektorów powinien przejawiać się ponadprzeciętnym tempem wzrostu popytu na produkty oferowane przez dany sektor / danego inwestora. Ta cecha zmniejsza podatność inwestora na negatywne skutki kryzysu i tym samym chroni region od stagnacji rozwoju

Ryc. 1. Warunki niezbędne do osiągnięcia wzrostu i kształtowania atrakcyjności inwestycyjnej regionu z tytułu funkcjonowania SSE

Źródło: opracowanie własne

gospodarczego. Warunkiem dyfuzji innowacyjności jest wdrażanie podmiotów zlokalizowanych dzięki nawiązaniu współpracy z jednostkami naukowo-badawczymi w regionie oraz transferowi know-how z podmiotami zintegrowanymi pionowo w relacji dostawca-odbiorca. Kolejny warunek, jaki powinni spełniać inwestorzy strefowi, aby przyczynić się do wzrostu gospodarczego, dotyczy zdolności i chęci tworzenia sieci powiązań z innymi podmiotami gospodarczymi w strefie lub bliskim sąsiedztwie geograficznym. Dzięki tworzeniu sieci współpracy dochodzi do kooperacji (w przypadku powiązań pionowych) oraz pożytkowania korzyści zewnętrznych (w przypadku powiązań poziomych). Gotowość do tworzenia sieci powiązań jest niezbędna do przeniesienia wzrostu gospodarczego ze strefy na dalsze otoczenie w regionie.

Zdolność do tworzenia sieci powiązań nie powinna być tylko i wyłącznie cechą inwestorów zewnętrznych, ale również otoczenia, w którym funkcjonuje strefa ekonomiczna. Obszar, na którym znajduje się strefa, powinien mieć wystarczające zasoby wewnętrzne o cechach i strukturach zgodnych z oczekiwaniem inwestorów zewnętrznych. Zasoby te powinny wykazywać zdolność do dalszego wzrostu i zwiększenia produktywności. Warunkiem tego jest posiadanie w otoczeniu strefy zasobów pracy o takim poziomie intelektualnym, który zapewni chłonność technologiczną. Z kolei warunkiem chłonności jest odpowiednia postawa przedsiębiorcza i gotowość do absorpcji zmiany przez lokalne zasoby pracy oraz zdolność do przyswajania nowych postaw i wzorców zarządczych.

Strefa ekonomiczna może stać się załącznikiem nowej przestrzeni przemysłowej na bazie dominacji jednego lub kilku inwestorów zewnętrznych wraz z wianuszkiem współpracujących małych i średnich przedsiębiorstw. Inwestorzy zewnętrzni powinni być gwarantem innowacyjnej, technologicznie zaawansowanej działalności, a małe i średnie firmy – gwarantem wykorzystania potencjału endogenicznego. Podmioty zlokalizowane wewnątrz i w bliskim otoczeniu strefy powinny współpracować ze sobą w warunkach konkurencji w celu dyskontowania korzyści zewnętrznych, tj. korzyści specjalizacji, umożliwiających osiągnięcie wysokich kompetencji w ramach jednej z faz procesu wytwarzania produktu oraz efektu skali, dyfuzji innowacji wskutek wymiany informacji i wiedzy dzięki mobilnemu personelowi, korzyści z dostępu do wykwalifikowanych kadr. Korzyści zewnętrzne wiążą się również z konieczną obecnością instytucji otoczenia biznesu, takich jak jednostki B+R, centra transferu technologii, instytucje finansowe. Występowanie tych warunków prowadzić będzie do ewolucji stref ekonomicznych w klastry lub okręgi przemysłowe.

Łączne występowanie powyższych warunków jest niezbędne do indukowania rozwoju z biegunów wzrostu na otoczenie regionalne wskutek działania mechanizmu efektów mnożnikowych.

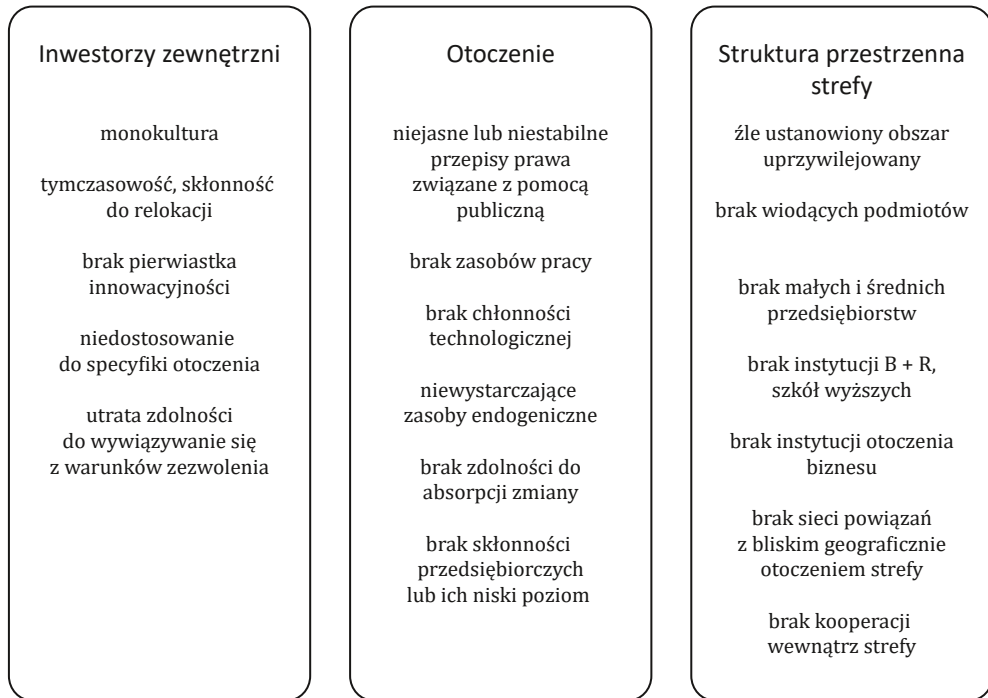
CZYNNIKI RYZYKA OGRANICZAJĄCE POWSTANIE SBW

Tworzenie uprzywilejowanych warunków prowadzenia działalności gospodarczej w formie specjalnej strefy ekonomicznej niesie za sobą ryzyko, które może mieć negatywne skutki dla wzrostu gospodarczego w miejscu działania strefy i stymulowania rozwoju regionu. Źródłem ryzyka mogą być inwestorzy zewnętrzni, którzy podjęli decyzję o inwestycji w strefie, lub otoczenie strefy (por. ryc. 2).

Inwestorzy mogą generować ryzyko związane z monokulturowością. Może to wynikać z małego zróżnicowania branżowego napływu inwestycji, co może prowadzić do wytwarzania się nowych monokultur w strukturach przemysłowych regionu lub utrwalania istniejących monokultur.

Warunkiem prowadzenia działalności na terenie SSE w Polsce jest posiadanie ważnego zezwolenia. Określa ono przedmiot działalności gospodarczej oraz warunki dotyczące: zatrudnienia określonej liczby pracowników, minimalnej wartości inwestycji, terminu jej zakończenia, maksymalnej wysokości kosztów kwalifikowanych, wymagań, gdy inwestycja jest realizowana na gruntach prywatnych. Wygaszenie zezwolenia następuje na wniosek przedsiębiorcy lub z mocy prawa w przypadku utraty przez dany podmiot statusu przedsiębiorcy. Do końca 2013 roku wygaszonych zostało 414 zezwoleń, co stanowi 15% ogólnej liczby wydanych zezwoleń. Wygaszenie zezwolenia wynika najczęściej z rezygnacji inwestorów z inwestycji i zamiaru korzystania z pomocy publicznej. Ryzyko związane z utratą ważności zezwolenia może mieć negatywne skutki zarówno dla przedsiębiorców, jak i otoczenia strefy. Dla przedsiębiorców utrata zezwolenia oznacza brak możliwości skorzystania z pomocy publicznej w formie zwolnienia z podatku dochodowego i wpływa na zwroty z inwestycji oraz zyskowność działalności gospodarczej. Z punktu widzenia otoczenia strefy ryzyko dotyczy korekty granic strefy, a w niektórych przypadkach nawet utraty przywilejów w wybranych gminach.

Ryc. 2. Czynniki ryzyka związane z funkcjonowaniem specjalnych stref ekonomicznych

Źródło: opracowanie własne

W 2013 roku 21 gmin utraciło przywileje związane ze specjalną strefą ekonomiczną. Przyczyny korekty granic SSE były różnorodne. Dla przykładu terenami miasta Kowary i gminy Książ Wielki nie zainteresował się żaden inwestor.

W przypadku gminy Krobica inwestor, w związku z niekorzystną sytuacją makroekonomiczną i ograniczeniem wielkości planowanej inwestycji, wystąpił o wygaszenie zezwolenia oraz wyłączenie terenu z obszaru strefy. W gminach Żabia Wola i Słupca inwestorzy wygasili zezwolenia ponieważ zrezygnowali z planów inwestycyjnych.

Ryzyko lokalizacyjne może wiązać się nie tylko z rezygnacją z planów inwestycyjnych, ale również z ograniczeniem już prowadzonej działalności gospodarczej na terenie strefy. Przykładem może być firma Fiat, która w 2015 roku już po raz drugi zapowiedziała rewizję planów inwestycyjnych. Swego czasu firma rozważała też zamknięcie fabryki w Polsce i relokację działalności do macierzystego kraju. Takie zachowania generują ryzyko w otoczeniu lokalnym związane z utratą siły nabywczej ludności i spadkiem popytu na dobra konsumpcyjne w wyniku likwidacji miejsc pracy lub zamykania mikroprzedsiębiorstw i małych firm, które kooperowały z danym inwestorem na zasadzie dostawca-odbiorca.

Prowadzenie działalności na terenie SSE wiąże się z przywilejem skorzystania z pomocy publicznej. Inwestor w danej strefie korzysta z licznych ulg. Najważniejsze z nich to kwestie zwolnień podatkowych, które powodują duże trudności interpretacyjne.

W badaniu opinii przeprowadzonym przez KPMG w odpowiedzi na pytanie, jakie trudności napotkała spółka przy rozpoczęciu działalności, inwestorzy strefowi w 15% przypadków wskazali na niejasność przepisów prawnych. W odpowiedzi na pytanie, z jakimi problemami spotkali się w strefie, których prawdopodobnie nie doświadczyliby w takim stopniu, działając poza nią, w 67% przypadków wskazali na przeszkody prawne i niejasność przepisów, np. podatkowych (KPMG, 2011). Na niejasność przepisów prawnych, które skutkują trudnościami w ustaleniu wyniku podatkowego z prawidłowym podziałem na działalność strefową i pozastrefową wskazują również respondenci badania Deloitte (2009).

Wybór lokalizacji w SSE wiąże się z ryzykiem braku kadr o odpowiednich kwalifikacjach. Zagroza to realizacji kryterium zatrudnienia, a w konsekwencji skutkuje cofnięciem zezwolenia. Badania KPMG wykazały, że inwestorzy działający w SSE oceniają dostępność pracowników w polskich strefach bardzo różnorodnie, ze względu na strefę i grupę zawodową. Problemy z dostępem do kadry wskazywali też respondenci Deloitte. 21% ankietowanych przyznało, że działają poza strefą, ponieważ w okolicy najbliższej SSE brak wykwalifikowanych kadr, a 16% stwierdziło, że w okolicy najbliższej SSE koszty pracy są zbyt duże. Brak wykwalifikowanej kadry pracowników może stanowić barierę wzrostu w otoczeniu lokalnym i skutkować brakiem możliwości wykorzystania potencjału endogenicznego.

Niwelowanie czynników ryzyka lokalizacyjnego w strefie ekonomicznej powinno skupić się na spełnieniu warunków niezbędnych do generowania wzrostu przez strefę (ryc. 1) oraz unikaniu ryzyka dotyczącego funkcjonowania strefy (ryc. 2). Sposobem na uniknięcie ryzyka powinno być po pierwsze właściwe wyznaczenie obszaru uprzywilejowania. Strefy takie powinny być położone albo poza przestrzennymi granicami opłacalności produkcji, albo na terenach postrzeganych przez inwestorów jako mało atrakcyjne w porównaniu z lokalizacjami konkurencyjnymi. Przyjęta w Polsce koncepcja tworzenia stref doprowadziła do tego, że powyższa zasada nie jest przestrzegana, bowiem inwestor może mieć strefę niemal w dowolnie wybranej lokalizacji w kraju. Tym samym niweluje się efekt zachęty stworzony przez subsydia dla regionów słabiej rozwiniętych. W ten sposób zmniejsza się atrakcyjność inwestycyjna obszaru subsydiowanego, który pierwotnie znajdował się poza przestrzennymi granicami zyskowności. W przeciwieństwie jednak do sytuacji początkowej, znacznie większe korzyści osiągają inwestorzy z racji obniżonych kosztów funkcjonowania w strefie wewnątrz granic zyskowności, a traci budżet na skutek mniejszych wpływów podatkowych. W takim przypadku możemy mówić o efekcie jałowego biegu stref w Polsce.

Ryzyko związane z brakiem pozytywnego wpływu SSE na wzrost gospodarczy można niwelować poprzez preferowanie napływu takich inwestycji, które są zgodne z regionalnymi strategiami rozwoju i spójne z regionalnymi systemami innowacji. Przegląd planów rozwoju poszczególnych stref nie wskazuje na ścisłe powiązania pomiędzy tymi dokumentami planistycznymi. W efekcie w strefach ekonomicznych dopuszcza się napływ inwestycji, które nie są strategiczne z punktu widzenia rozwoju regionu.

Dlatego niektórzy autorzy podkreślają, że funkcjonowaniu SSE w Polsce towarzyszą również efekty negatywne (Gorzelał, 2000; Kryńska, 2000; Domański, Gwosdz, 2005; Ambroziak, 2009; Nazarczuk; 2012, Siudak, 2013):

1. efekt biegu jałowego – niektóre inwestycje w SSE powstałyby i tak w danym regionie, nawet w sytuacji, gdyby na ich terenie nie było specjalnej strefy oraz możliwości uzyskania zwolnień podatkowych, zwłaszcza w przypadku inwestycji na gruntach prywatnych inwestorów;
2. efekt substytucji – sytuacja taka występuje wtedy, gdy w rezultacie podjęcia działalności gospodarczej w SSE przez dany podmiot następuje zaprzestanie lub znaczne ograniczenie prowadzonej działalności w dotychczasowym miejscu; jej przyczyną jest fakt, że koszty prowadzenia działalności w specjalnej strefie ekonomicznej są znacząco niższe od ponoszonych w innych miejscach kraju; efekt substytucji dotyczy jedynie inwestorów krajowych, a więc takich, którzy już prowadzili działalność na terenie kraju;
3. efekt wypierania – występowanie tego efektu jest skutkiem znacznej nierównowagi w kosztach prowadzonej działalności przez inwestorów strefowych oraz podmiotów spoza strefy; w konsekwencji uprzywilejowania jednego podmiotu następuje zachwianie konkurencji, co może przyczyniać się do wypierania z rynku podmiotów nieobjętych pomocą publiczną;
4. efekt enklawy – sytuacja, w której przedsiębiorstwa ze strefy, korzystając ze zwolnień podatkowych oraz taniej siły roboczej, zaopatrują się u kooperantów zlokalizowanych poza regionem, gdzie również sprzedają wyprodukowane towary. W takiej sytuacji pozytywne efekty wynikające z funkcjonowania SSE w regionie są w zasadzie ograniczone do redukcji poziomu bezrobocia.

ZAKOŃCZENIE

W świetle teorii rozwoju regionalnego i lokalnego można pozytywnie zweryfikować przyjętą hipotezę, że specjalna strefa ekonomiczna może być biegunem wzrostu, z którego rozwój rozprzestrzenia się na pozostały obszar regionu.

Z uwagi na to, że SSE tworzą nowe układy przestrzenne w oparciu o pojedynczo lub kompleksowo położone nieruchomości przedsiębiorstw, to oddziałują one na przestrzeń ekonomiczną poprzez zagospodarowanie lokalnych czynników produkcji. Warunkiem przekształcenia takiego układu przestrzennego w SBW jest nagromadzenie czynników rozwojowych w otoczeniu SSE, które gwarantują, że to oddziaływanie z fazy zagospodarowania czynników lokalnych wejdzie w fazę rozprzestrzeniania wzrostu wskutek powiązań gospodarczych, jakie podmioty strefowe będą tworzyć z podmiotami spoza strefy. Przejawem powstania SBW jest wzrost zamożności mieszkańców wskutek ich aktywizacji zawodowej lub stymulowanie lokalnej przedsiębiorczości (efekty mnożnikowe).

Należy jednak zauważyć, że nie każda lokalizacja SSE jest jednoznaczna z ukształtowaniem się SBW. Strefowy biegun wzrostu nie powstanie, jeśli do strefy ekonomicznej napłyną inwestorzy, którzy przenoszą swoją działalność z innej lokalizacji w regionie, których działalność prowadzi do zachwiania konkurencji i przyczynia się do wypierania z rynku regionalnego podmiotów nieobjętych pomocą publiczną, którzy nie podejmują współpracy z kooperantami z regionu. SBW nie powstanie również w przypadku

niedopasowania profilu i potrzeb inwestora strefowego do możliwości i zdolności lokalnego rozwojowych otoczenia.

Warunkiem ukształtowania się SBW jest odpowiednia masa krytyczna, rozumiana jako minimalna wartość nakładów lub minimalna liczba miejsc pracy, tak aby w efekcie nowej inwestycji doszło do uruchomienia efektów mnożnikowych.

Literatura

References

- Ambroziak, A.A. (2009). *Krajowa pomoc regionalna w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej.
- Błachut, J. (2010). Specjalne strefy ekonomiczne w obszarach strategicznej interwencji. *Architektura. Czasopismo Techniczne*, 1-A/2011, 108(10).
- Chodakowska, J. (2010). Specjalne strefy ekonomiczne jako konkurencyjny instrument interwencjonizmu gospodarczego. *Acta Universitatis Lodzianis Folia Oeconomica*, 243, 19–33.
- Churski, P. (2011). Obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej w Polsce – kontekst teoretyczny. W: P. Churski (red.). *Zróżnicowania regionalne w Polsce. Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 248, 9–43.
- Cieślewicz, W. (2009). Regionalna pomoc publiczna jako instrument aktywizacji gospodarczej – przypadek specjalnych stref ekonomicznych w Polsce. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 15, 318–330.
- Czempas, J. (2013). Działalność specjalnych stref ekonomicznych. *Wiadomości Statystyczne*, 6, 53–70.
- Deloitte (2009) (2016, 14 stycznia). *Strefy wzrostu? Specjalne strefy ekonomiczne – opinie przedsiębiorców*. Pozyskano z www.deloitte.pl
- Domański, B. (2001). *Kapitał zagraniczny w przemyśle Polski. Prawidłowości rozmieszczenia, uwarunkowania i skutki*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej.
- Domański, B. (2008). *Mechanizmy terytorialne różnicowania inwestycji kapitałowych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Domański, B., Gwosdz, K. (2005). *Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Mielec 1995–2005*. Kraków: Agencja Rozwoju Przemysłu S.A.
- Durski, A. (1998). Strefy uprzywilejowane w gospodarce światowej. *Sprawy Międzynarodowe*, 10, 93–104.
- Friedmann, J. (1956). Locational aspects of economic development. *Land Economics*, 32, 213–227.
- Golik, D., Kątnik-Prokop, J. (2014). Funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych w Polsce. *Studia Ekonomiczne*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny, 180–193.
- Gorzelałak, G. (2000). Przedmowa. W: E. Kryńska (red.). *Polskie specjalne strefy ekonomiczne – zamierzenia i efekty*. Warszawa: Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego Uniwersytetu Warszawskiego, 9–11.
- Grzeszczak, J. (1999): *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*. Wrocław: Wydawnictwo Continuo.
- Haywood, R.C. (2004). *Economic Realities and Free Trade Zones*. Colorado: World Export Processing Zones Association, The Flagstaff Institute.
- Hirschman, A.O. (1958). *The Strategy of Economic Development*. New Haven, CT/London: Yale University Press.
- Jarczewski, W. (2007). Specjalne strefy ekonomiczne w gminach. *Samorząd Terytorialny*, 7–8, 89–96.
- Kisiel, R., Lizińska, W. (2008). *Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument polityki regionalnej na przykładzie Warmińsko-Mazurskiej Strefy Ekonomicznej*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Kisiel, R., Lizińska, W. (2012). *Efektywność pomocy publicznej w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Kolczyński, M. (2010). Funkcjonowanie Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej w świetle koncepcji strategicznego rozwoju regionu. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 67–80.
- Kozaczka, M. (2008). *Specjalne strefy ekonomiczne*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- KPMG (2011) (2015, 20 września). *Specjalne strefy ekonomiczne*. KPMG w Polsce. Pozyskano z www.kpmg.pl

- Kryńska, E. (red.) (2000). *Polskie specjalne strefy ekonomiczne – zamierzenia i efekty*. Warszawa: Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego Uniwersytetu Warszawskiego.
- Krzemiński, P. (2009). Specjalne strefy ekonomiczne jako stymulator przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość-Edukacja*, 5, 218–227.
- Kubin, T. (2010). Specjalne strefy ekonomiczne jako forma pomocy przedsiębiorstwom ze strony państwa. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 7–36.
- Kulikowska, A. (2010). Specjalne strefy ekonomiczne impulsem rozwoju regionalnego. *Studia i Materiały Miscellaneae Oeconomicae*, 14, 149–158.
- Lang, J. (1997). Z rozważań nad pojęciem interesu w prawie administracyjnym. *Przegląd Prawa i Administracji*, 38.
- Liszkowska, J. (2010). Specjalne strefy ekonomiczne w procesie kształtowania kapitału ludzkiego. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 199–212.
- Lizińska, W., Kisiel, R. (2008). *Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument polityki regionalnej (na przykładzie Warmińsko-Mazurskiej Strefy Ekonomicznej)*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Lizińska, W., Marks-Bielska, R. (2013). Rola pomocy publicznej w specjalnych strefach ekonomicznych jako czynnika kształtującego klimat inwestycyjny. *Studia Ekonomiczne*, 2(62), 92–105.
- Miłaszewicz, D. (2011). Specjalne strefy ekonomiczne jako narzędzie modernizacji gospodarki. W: *Wybrane problemy modernizacji gospodarki. Zeszyty Naukowe Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 22.
- Mokrzyk, M. (1998). Funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych w Polsce. *Gospodarka Narodowa*, 8–9.
- Molle, W., Cappellin, R. (1988). *Regional impact of Community policies*. Avebury: Aldershot.
- Myrdal, G. (1957). *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. New York: Harper & Row.
- Namyślak, B. (2004). Kapitał zagraniczny w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 7, 25–30.
- Nazarczuk, J.M. (2012). Efektywność pomocy publicznej udzielonej w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce. W: R. Kisiel, W. Lizińska (red.). *Efektywność pomocy publicznej w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Nazarczuk, J.M., Kisiel, R. (2013). Postrzeganie pomocy publicznej w SSE jako instrumentu pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Oeconomia XLIV*, 1, 7–16, DOI: http://dx.doi.org/10.12775/AUNC_ECON.2013.001
- Odrobina, A. (2010). Rola lokalnych systemów produkcyjnych w rozwoju regionalnym na przykładzie Francji. *Zeszyty Naukowe*, 826. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny.
- Ofiarska, M. (2000). *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Zagadnienia publicznoprawne*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Pastusiak, R. (2011). *Specjalne strefy ekonomiczne jako stymulator rozwoju gospodarczego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Pastusiak, R., Keller, J. (2014). Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na gospodarkę Polski. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 65, 29–39.
- Perroux, F. (1950). Economic Space, Theory and Applications. *Quartely Journal of Economics*, 64(1).
- Pilarska, C. (2009). *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Przybyła, K. (2010). *Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na kształtowanie się bazy ekonomicznej miast*. Wrocław: Uniwersytet Przyrodniczy.
- Singa Boyenge, J.P. (2007). ILO database on export processing zones (revised). Geneva: Working Paper.
- Siudak, P. (2013). Negatywne efekty towarzyszące tworzeniu i funkcjonowaniu obszarów uprzywilejowanych na przykładzie polskich specjalnych stref ekonomicznych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 321, 124–135.
- Siudak, P., Wątopek, B. (2011). *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w latach 1995–2009. Monografia*. Legnica: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona.
- Smith, D. (1966). A theoretical framework for geographical studies of industrial location. *Economic Geography*, 42, 95–113.

- Szcebiot-Knoblach, L., Lizińska, W., Kisiel, R. (2014). Intensywność technologiczna inwestycji i efekty funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 166, 194–204.
- The World Bank (2008). *Special Economic Zones Performance, Lessons Learned, and Implications for Zone Development*. Washington: The Office of the Publisher The World Bank.
- Typa, M., Czernecki, M., Kryjom, P. (2012). Przedsiębiorcze przewagi konkurencyjne jako zjawisko przestrzenne. W: H. Godlewska-Majkowska (red.). *Atrakcyjność inwestycyjna jako źródło przedsiębiorczych przewag konkurencyjnych*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, 318–330.
- Wiszczun, E. (2010). Oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych (SSE) na rozwój społeczny i gospodarczy regionu. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 51–66.
- Wojnicka, E., Tarkowski, M., Klimczak, P. (2005) (2016, 26 czerwca). *Przestrzenne i regionalne zróżnicowanie ośrodków wzrostu. Polaryzacja a wyrównywanie szans rozwojowych. Przesłanki dla kształtowania polityki regionalnej państwa*. Gdynia–Rzeszów. Pozyskano z www.nsr.gov.pl
- Wojnicka-Sycz, E. (2013). *Model terytorialnego bieguna wzrostu jako systemu czynników rozwojowych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wojtasik, W. (2010). Wpływ Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na restrukturyzację i rozwój województwa śląskiego. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 81–98.
- Wolski, A. (2010). Szanse i zagrożenia rozwoju społeczności lokalnych w warunkach funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 99–116.
- Zasępa, B. (2010). Efekty i skutki oddziaływania specjalnych stref ekonomicznych w obszarze rynku pracy ze szczególnym uwzględnieniem katowickiej SSE. W: M. Kolczyński, W. Wojtasik (red.). *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, 117–134.
- Zioło, Z. (2011). Funkcjonowanie przedsiębiorstwa w strukturze regionu – zarys modelu. W: *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 20. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych, Katedra Ekonomiki i Zarządzania, 26–46.

Magdalena Typa, mgr, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Instytut Przedsiębiorstwa, Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie. Jest nauczycielem akademickim zatrudnionym w Szkole Głównej Handlowej, w Instytucie Przedsiębiorstwa. Realizuje badania naukowe dotyczące pomiaru, oceny, zróżnicowania przestrzennego takich zjawisk, jak m.in.: rozwój, atrakcyjność inwestycyjna, wpływ stref ekonomicznych na wzrost gospodarczy. Jest autorem lub współautorem ponad 40 artykułów naukowych oraz 25 rozdziałów w monografiach.

Magdalena Typa, M.Sc., Warsaw School of Economics, Collegium of Business Administration. She is an university teacher at the Warsaw School of Economics in the Institute of Enterprise. Her research deals with measurement, evaluation, variability of development, investment attractiveness, SEZ's impact on economic growth. As an author or co-author, she published more than 40 scientific papers or chapters in books.

Adres/address:

Szkoła Główna Handlowa
Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie
ul. Madalińskiego 6/8, 00–950 Warszawa, Polska
e-mail: magdalena.typa@sgh.waw.pl